

უკრაინული ხალხური მუსიკა

[#მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობა -- ჟურნალი #1](#)

ჰანგების მრავალფეროვნება

რაც უფრო მეტს უსმენ უკრაინულ სიმღერას, მით უფრო რწმუნდები, რომ ეს ხალხი მელოსის გამორჩეული ოსტატია. მშვენიერი უკრაინული ჰანგები მრავალხმიანობის როგორც ძველ, ტრადიციულ, ასევე ახალ, გადამუშავებულ ფორმებშია ჩაქსოვილი და მსმენელს აღაფრთოვანებს შინ თუ გარეთ.

მიუხედავად მკაფიო თვითმყოფადობისა, უკრაინული სიმღერა საუკუნეთა განმავლობაში განიცდიდა მეზობელთა გარკვეულ მუსიკალურ ზეგავლენას და, ბუნებრივია, თვითონაც ზემოქმედებდა სხვათა მუსიკალურ კულტურაზე. მაგალითად, უკრაინასთან მოსაზღვრე ოლქებში უკრაინული ინტონაციები საკმაოდ ადვილად აიტაცეს ადგილობრივმა რუსებმაც. ევროპულმა მუსიკალურმა სისტემამ რუსულ საეკლესიო

მუსიკაში სწორედ უკრაინული სამგალობლო (პარტესული) სტილის ზეგავლენით შეაღწია. მრავალი საერთო სიმღერა აქვთ უკრაინელებსა და ბელორუსიელებსაც.

მოტივების ამგვარი ნათესაობა გასაკვირი არაა. როდესაც საუბრობენ აღმოსავლურ-სლავური მუსიკის ფესვებზე, ძირითადად, იმ რეგიონს მოიაზრებენ, რომელიც დღეს უკრაინის კუთვნილებაა. ისტორიულადაც, სწორედ კიევის რუსეთში დაირწა აღმოსავლურ-სლავური კულტურის აკვანი.

უკრაინული ხალხური სიმღერა რეგიონული მრავალფეროვნებითაც გამოირჩევა. თვითმყოფადი ეროვნული სტილი განსაკუთრებით მკაფიოდ მჟღავნდება ცენტრალური დნეპრისპირეთის რეგიონში, სადაც, ძირითადად, მკერდისმიერი ბგერით მღერიან, ხოლო გუცულის და პოდოლიის მხარე ბგერათწარმოქმნის მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ჩრდილოეთ საზღვრებთან პოლესიური ინტონაციები ბელორუსიული და რუსული სიმღერების მსგავსია. საინტერესოა, რომ აქაური გაბმულბანიანი სიმღერები განსხვავდება ძირითადი უკრაინული სტილისაგან. ორიგინალობით გამოირჩევა გალიციური და ვოლინური ხალხური მუსიკაც.

უკრაინულ სასიმღერო კილოს საინტერესო ფერს სძენს კარპატიისა და პრიკარპატიის (კარპატიისპირეთის) მუსიკალური ფოლკლორი გუცულებისა (ზოგჯერ რუმინულ-უნგრული ზეგავლენის) და ლემკოვების (პოლონურ-სლოვაკური ზეგავლენის) დიალექტებით, რომელთათვისაც დამახასიათებელია იმპროვიზაცია, ჩუქურთმები, ორიგინალური რიტმი.

საერთოდ, მრავალი ევროპული ქვეყნის მსგავსად, უკრაინული ხალხური მუსიკა ორ ძირითად პლასტად იყოფა – ქალაქურად (შედარებით ახალი) და სოფლურად (მეტი სიძველით). ნიმუშთა სიმრავლით სწორედ სოფლური, გლეხური ფოლკლორი გამოირჩევა. უკრაინულ ფოლკლორში საკმაოდ დიდი წილია სოლო, დახელოვნებული შემსრულებლებისა (კობზარები,

ლირნიკები). არცთუ ისე იშვიათია ქალაქური, განათლებული ფენის, პლასტიც.

კოლიადა (საშობაო და საახალწლო რიტუალი)

არქაული კვალი

მიუხედავად ძირძველი ქრისტიანული კულტურისა, უკრაინულ სიმღერაში მკაფიოდ ამოიკნობა წარმართული და მაგიური ინტონაციების კვალი. ამიტომაც ამგვარი სიმღერები არქაული, მარტივი ინტონაციებით გამოირჩევა (როგორცაა საშობაო და საახალწლო კოლიადები და შჩედრივკები) და ბავშვებისთვისაც იოლად ასათვისებელია. ამგვარ სარიტუალო ქმედებაში, ძირითადად, ახალგაზრდა ქალ-ვაჟნი მონაწილეობენ.

შედრივკა (საშობაო რიტუალი)

ზოგიერთ უკრაინულ ხალხურ მუსიკალურ რიტუალში თეატრალური ელემენტები მკაფიოდაა შენარჩუნებული. მრავალი ასეთი სანახაობა ქრისტიანულ სიმბოლოებთან (ქრისტიანული ეპოქის გავლენით) ადაპტირდება. ასეთია, მაგალითად, *რუსალკა* (სირინოზი), რომელიც წმიდა სამების დღესასწაულს ემთხვევა, პეტრე-პავლობასთან დაკავშირებული *პეტრივჩანის* სიმღერები. მას მალევე მოჰყვება *კუპალის* სარიტუალო ციკლი: ქალ-ვაჟთა სიმღერა და ფერხული, კოცონზე გადახტომა, თოჯინის განზანა ან დაწვა, ყვავილების გვირგვინის დაწვნა, წყალში ჩაშვება, მკითხაობა და ა.შ. *ვესნიანკებითა* და *გაგილკებით* ქალები, უმეტესწილად, გაზაფხულს იწვევდნენ. ისმოდა შეძახილები, სადა მღერა. ხალხური მუსიკით გაჯერებული უკრაინული საქორწილო რიტუალი *უკრაინსკე ვესილია* ზოგჯერ ერთი კვირაც კი გრძელდებოდა.

უკრაინული ქორწილი

სხვა აღმოსავლელი სლავების მსგავსად, უკრაინულ ხალხურ მუსიკაშიც, განსაკუთრებით მე-16-17 საუკუნეებში, ფეხი მოიკიდა საეკლესიო თემატიკამ. ხალხურ რეპერტუარში ჩაინერგა საგალობლის სტილის *კანტები* და *ფსალმები*.

მუსიკა – გადარჩენისათვის ბრძოლის იარაღი

უკრაინის ეროვნული ცნობიერებისათვის მეტად მნიშვნელოვანია ისტორიული სიმღერები, კერძოდ, ჟანრი *დუმა*, რომელიც ასახავს უკრაინელი ხალხის ბრძოლას თურქების, პოლონელებისა და რუსი დამპყრობლების წინააღმდეგ, მოგვითხრობს გმირთა შესახებ. იგი ძირითადად სრულდებოდა *კობზარების* (სიმებიან კობზაზე ან ბანდურაზე დამკვრელების) და *ლირნიკების* მიერ.

ახალ გამოწვევებთან ერთად იზრდებოდა საომარი და პატრიოტული თემატიკა და, შესაბამისად, რეპერტუარიც მდიდრდებოდა. შედეგად, მე-19 საუკუნეში ჩნდება *სტრელეცების* (მსროლელების) სიმღერები (უმეტესად

დასავლეთ უკრაინაში), რომელთა შორის გამოირჩევა ცნობილი რეკრუტული (ომში გაწვევის) სიმღერა *იხავ კოზაკ ზა დუნაი* (*Іхав козак за Дунай – კაზაკი დუნაიზე გადადიოდა*). მისი ინტონაციები შეიცნობა ცნობილ ტიჟ მენე პიდმანულაში). მსგავსი მოტივაციით ხასიათდებოდა აჯანყებულთა (პოვსტანსკი) სიმღერები, რომლებშიც საბჭოთა პერიოდის საპროტესტო განწყობა აისახა. გერმანული ნაციზმის ექსპანსიას ახალი საპროტესტო მუსიკალური ტალღა მოჰყვა, რომლის ნიმუშია *ნევილნიცკი პისნი* (*Невільницькі пісні – ტყვეების სიმღერები*).

კობზარი მეუღლესთან ერთად

როგორც საბჭოთა ეპოქაგამოვლილ ყველა ერის მუსიკაში, ცხადია, უკრაინულშიც, გარდა საპროტესტო-კლასობრივისა, რევოლუციის შემდეგ გაჩნდა სოციალისტური პროპაგანდისტული სახობო სიმღერების დიდი პლასტი.

მუსიკა რომ უკრაინელთა ჭირის მეგობარია, სულ ახლახან, უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგაც გამოჩნდა. უკრაინელებმა, იარაღთან ერთად, მუსიკა მოიმარჯვეს და ძველი დროის პატრიოტული სიმღერები ახლებურად გააცოცხლეს. ამის შესანიშნავ ნიმუშია ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომისდროინდელი პატრიოტული სიმღერა *ოი, ულუზი* (*Ой у лузі – о, мдеლოზე*), რომელიც ინტერნეტ ეპოქის პირობებში ერთ დღეში მსოფლიო ჰიტად იქცა.

ომი და მშვიდობა – უკრაინელთა სასიმღერო ლირიკა

საომარ პატრიოტულ სულისკვეთებასთან ერთად, უკრაინელები იუმორს ომშიც არ კარგავენ და არც სხვა ადამიანურ გრძნობებს ივიწყებენ.

სოლო შემსრულებლები, გარდა *დუმებისა*, სხვა ლირიკულ ნიმუშებსაც – *ფსალმებს*, სახუმარო სიმღერებს – ასრულებენ. ასეთი ერთხმიანი თხრობითი სტილის ისტორიული სიმღერების გვერდით გვხვდება მრავალხმიანი მღერადი ნიმუშებიც.

დუმებისა და *ბილინებისაგან* განსხვავებით, ეპიკურ სიუჟეტს ლირიკული ერწყმის უკრაინულ მრავალსტროფიან დრამატულ *ბალადებში*, რომლებშიც სასიყვარულო თემატიკაა წინა პლანზე წამოწეული. მისი ერთ-ერთი გამორჩეული ნიმუშია *ოი უ პოლი დრევი* (*Ой, у полі древо – ველზე ხე დვას*). უკრაინულ სიმღერაზე საუბრისას, პირველ რიგში, ყურადღებას სწორედ მისი ლირიკული ხასიათი იპყრობს. პირადი გრძნობები, ძირითადად, ორ – საოჯახო, ინტიმური ყოფისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობების – კონტექსტში აისახება. ლირიკული სიმღერები ერთხმიანიცაა და მრავალხმიანიც.

საოჯახო ლირიკული მელოდიკის გამორჩეულ ნიმუშად ითვლება ცნობილი უკრაინული აკვნის სიმღერა *ოი, ხოდიტ სონ კოლო ვიკონ* (*Ой ходит сон коло вікон – დადის ძილი ფანჯარასთან*). ასევე საქვეყნოდ ცნობილია სახუმარო *ტიჟ მენე პიდმანულა* (*Ти ж мене підманула – შენ მე მომატყუე*). ზოგადად, ლირიკული სიმღერების ჟანრული დიაპაზონი უფრო ფართოა და, საომარის (კაზაკური ჯარში გაწვევის) გარდა, მოიცავს: სასიყვარულო-ყოფით და სახუმარო-სატირულ რეპერტუარს. კაზაკური ლირიკის საინტერესო ნიმუშია *ოი, ჩიი ტო კინ სტოიტ* (*Ой чий то кінь стоїть – ვისი ცხენია?*); ასევე: კაზაკური სალაშქრო *ოი, ნა გორიტა ი ჟნეცი ჟნუტ* (*Ой на горі та й жінці жнуть – მთაზე მთიბველები თიბავენ*). მშრომელთა წრეში არსებობდა არტელური (თანამშრომელთა) სიმღერებიც: *ჩუმაკკიე* (სავაჭრო-მიმოსვლითი), *ბატრაკკიე* (ხელოსნების), *ზარობიტჩანსკი* (დაქირავებული

მუშახელის). ზოგიერთი მათგანი საკმაოდ ძველი წარმოშობისაა და მათში ასახულია ქალაქური მარშისებური თუ საცეკვაო (მაგალითად პოლონური *მაზურკის*) მოტივები.

ლირიკული ხასიათისაა შედარებით გვიანდელი უკრაინული *ზეპირ-წერიტი* ხალხური მუსიკალური კულტურა. იგი გამოკვეთილ სტილურ სახეს მე-18 საუკუნეში იძენს და მაღალ წრეში იდგამს ფესვებს. მასზე ევროპული (პოლონური) ინტონაციის გავლენა აშკარაა. ამ მხრივ აქტუალურია ასევე *სიმღერა-რომანსის* ჟანრი, რომელშიც მოგვიანებით თავისი წვლილი შეაქვს უდიდესი უკრაინელი მგოსნის, ტარას შევჩენკოს, პოეტურ ტექსტებზე შექმნილ სიმღერებს.

როგორ მუზიციერებენ უკრაინელები?

უკრაინაში თითქმის თანაბარია მამაკაცთა და ქალთა რეპერტუარი. მრავლადაა შერეული შემადგენლობის გუნდებიც. კაცების გუნდური სიმღერები რიტმულად უფრო გამოკვეთილია, ხოლო ქალთა სიმღერები მეტი ლირიკით, სიმშვიდით ხასიათდება და ხშირად ორხმიანია. ქალთა რეპერტუარში სარიტუალო სიმღერები მეტია კაცებთან შედარებით. უკრაინულ საგუნდო სიმღერებს ჩვეულებრივ სოლისტი იწყებს.

უკრაინელი ტრადიციული მუსიკოსები

უკრაინული საკრავიერი მუსიკა დიდი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. საკრავებს უკრაინელები ხშირად სიმღერის თანხლებისათვის იყენებენ. საკუთართან ერთად საერთო სლავურ (*ბუბნა* – დაირა, *როგ* – ბუკი, *ფლოერი* – დასავლურ-სლავური ობერტონული ფლეიტა, რომელიც გუცულებში ზოგჯერ გლოვის დროსაც იკვრებოდა, *ციტრა*, *ლიტავრა*, *ბარაბანი* და ა.შ.) და ნასესხებ (*სკრიპკა* – ვიოლინო) საკრავებზეც უკრავენ. საერთოდ, უკრაინელებს სხვადასხვა ყაიდისა და ტიპის საკრავთა შთამბეჭდავი გალერეა აქვთ. სასულე საკრავთაგან გამოირჩევა სალამური *სოპილკა*, *ტილინკა*, გუდასტვირი *დუდა* (*კოლინკა*), სასიგნალო ერთბგერიანი ჩასაბერი *ტრემბიტა*. სიმებიან საკრავთაგან აღსანიშნავია ყელიანი *კობზა* და *ბანდურა* (შედარეთ: ქართული *ფანდური*, ბერძნული *პანდორა*), ციტრას ტიპის *გუსლი*, *ციმბალი*, ვიოლონჩელის მსგავსი *ბასოლია*. იდიოფონებია (მარტივი მოუმართავი საკრავები): *დრიმბა* (ვარგანი, პირით გამოსაკრავი ლითონის პატარა ნაჭერი), *სვისტუნცი* (თიხის სასტვენები) და ა.შ. გარდა სოლო საკრავიერი მუზიცირებისა და სიმღერის თანხლებისა, გავრცელებულია სხვადასხვა შემადგენლობის ინსტრუმენტული ტრიო *ტროისტა მუზიკა*.

დრიმბა

საკმაოდ პოპულარული იყო უკრაინაში მოხეტიალე მუსიკოსების – ლირნიკების (ჰარდი-გარდის ტიპის უკრაინულ ვერსიის, ლირის თანხლებით მომღერალი მუსიკოსები) შემოქმედება. უსინათლო ლირნიკები, ძირითადად, საისტორიო-რელიგიურ, ეპიკურ და ლირიკულ ბალადებს ასრულებდნენ.

საკრავიერი მუსიკა, ცხადია, თანმხლებია უკრაინული ენერგიული ცეკვებისა (მუსიკა დო ტანციუ), როგორცაა: გოპაკი, (ჰოპაკი), პოლკა, კოზაჩოკი, კოლომიიკა, პოლეჩკა, ვალსი და ა.შ. განსაკუთრებით პოპულარულია საბრძოლო აკრობატული ილეთებით გამოირჩეული გოპაკი – ზაპოროჟიელი კაზაკების ცეკვა. კოლომიიკას უმეტესად თან სდევს სლავური ჩასტუშკის (ერთგვარი

შაირის) უკრაინული ვერსია. უკრაინულ ტან(ო)კებს (ფერხულებს) ძირითადად ქალები ასრულებდნენ. ტან(ო)კები წრიულიცაა, მწკრივულიც (ძირითადად ორ მხარეს გათამაშებული) და მიმდევრობითიც (სერჰანტინის ტიპის – წინამძღოლის მიყოლით).

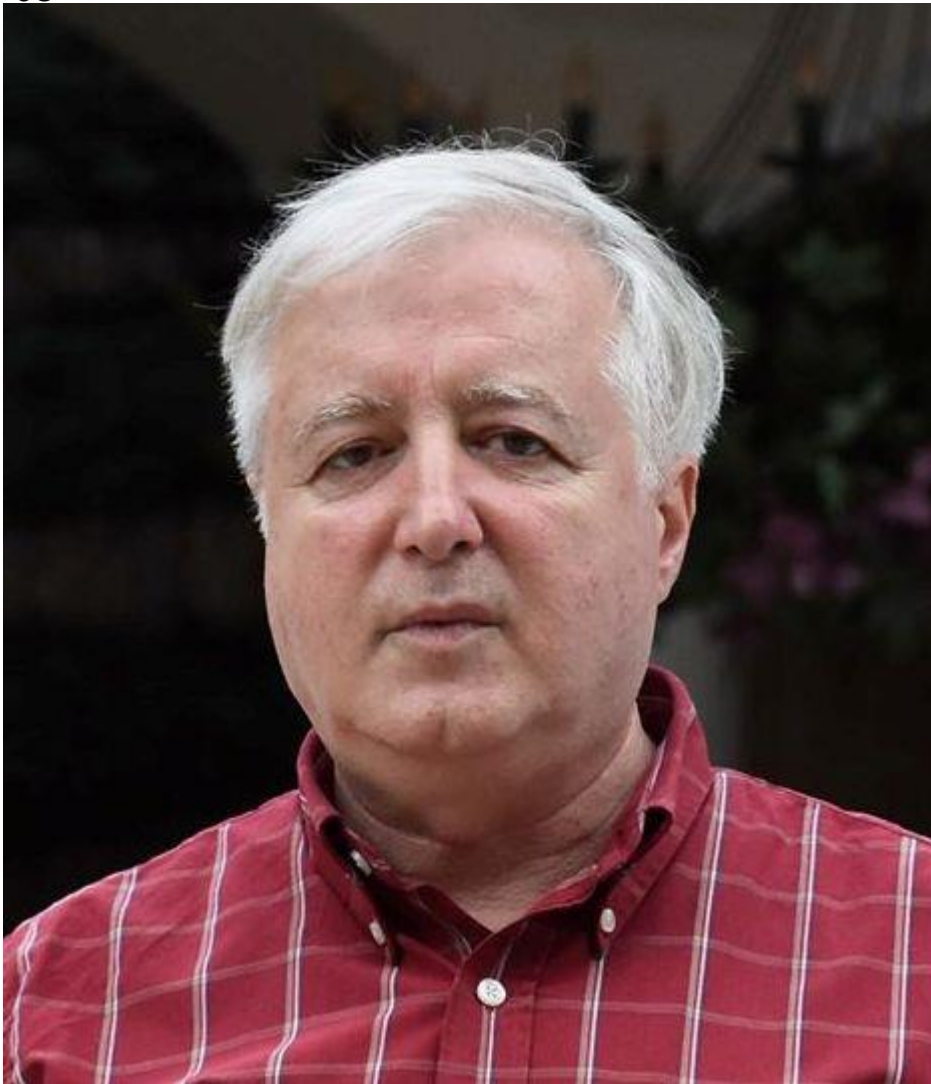
გოპაკი

უკრაინული ეთნომუსიკა თავს იჩენს თანამედროვე პოპულარული მიმდინარეობების წარმომადგენლებშიც, როგორებიცაა: პოპ-ჯგუფი ვიაგ-რა; როკ-ჯგუფები: გაიდამაკი (კაზაკ-როკი), ვვ (ვოპლი ვოდოპლიასოვ), დახაბრახა (ეთნოქაოსი) და ა.შ.

და მაინც: ყველაზე მატად რით ხიბლავს უკრაინული სიმღერა მსმენელს? – გულშიჩამწვდომ მელოდიასთან შეზავებული მრავალტანჯული ერის ისტორიული სევდით, ბუნების, ადამიანებისა და უკრაინული ენის სილამაზით. სწორედ მელოდიის, მუსიკის სულის გამოა, რომ უკრაინელთა უმრავლესობა დღესაც შესაშური სიყვარულით უსმენს და მღერის მშობლიურ ჰანგებს.

ფოტო გარეკანზე: კობზარი

ავტორი :

თამაზ გაბისონია - ეთნომუსიკოლოგი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი